

Arvi Järventaus ja Unkarin itkupajut
(Arvi Järventauksen matkakertomuksen
Itkevien pajujen maa luonnehdintaa)

Tuomo LAHDELMA

Jyväskylän yliopisto
tuomo.v.k.lahdelma@jyu.fi

Arvi Järventaus (vuoteen 1903 saakka Heikki Arvi Ockenström, 1883–1939) oli ennen muuta eepisellä tuotannollaan ansioitunut suomalainen kirjailija ja evankelisen kirkon pappi. Järventauksella on laaja tuotanto, jonka tunnetuinta osaa ovat hänen varhaistuotantonsa Lappi-aiheiset romaanit sekä neliosainen, Suomen sodasta kertova romaani-tetralogia *Rummut*. Järventauksen tuotannosta on käännetty unkarin kielelle useita teoksia:

Debrecenhez (kääntänyt Jenő Fazekas). Tiszántúli, Debrecen, 1935;
Kis falu a világ végén (Hyljätty kylä, kääntänyt György Lakó ja Virág Móricz). Egyetemi Nyomda, Budapest, 1938;
Kereszt és varázsdob (Risti ja noitarumpu, kääntänyt János Kodolányi). Turul, Budapest, 1943;
A Mennyei Mester (Taivaallinen puuseppä, kääntänyt János Kodolányi). Jövő Nyomda, Budapest, 1944.

Järventauksen tuotantoon sisältyy myös kolme Unkari-aiheista romaania: *Maahantulo* (”Honfoglalás”) -niminen unkarilaisten Karpaattien altaaseen saapumista kuvaava teos, *Savuava maa* (”Felperzselt föld”), jossa kuvataan unkarilaisten taisteluja turkkilaisia vastaan, sekä *Sydenpolittajat* (”Szénégetők”) -niminen kuvaus Rákóczin vapaustaistelusta.

Nykyään Arvi Järventaus on melko tuntematon kirjailija, mutta omana aikanaan hän oli hyvinkin arvostettu, mitä osoittaa se, että Järventaukselle myönnettiin valtion kirjallisuuspalkinto peräti viidesti: vuosina 1919, 1920, 1928, 1930 ja 1932. Myös Unkarissa tiedetään Järventauksesta, sillä elämänsä loppupuolella hänestä tuli Unkarin ystävä, joka vieraili Unkarissa

puolenkymmentä kertaa ja oleskeli vierailujensa aikana Unkarissa yhteensä reilusti yli vuoden. Unkarin harrastamisen osana Järventaus tutustui läheisesti lukuisiin unkarilaisiin – myös ja erityisesti toisiin kirjailijoihin. Kiinnostavaa unkarilaista näkökulmaa Järventauksen tuotantoon edustavat hänen läheisen ystävänsä János Kodolányin sanat: ”most, halála után, veszik észre, hogy nemcsak író, nemcsak költő, nemcsak a finn nyelv egyik nagy szerelmese és ismerője, hanem bizonyos szempontból sámán is volt. Írói pályáját lapptárgyú művekké kezdte s bizonyos, hogy ezek a legszebb, legharmonikusabb, legmélyebb munkái. Magyartárgyú regényeit a közönség szívesen fogadta ugyan, de nem mondhatók olyan értékeseknek, mint a másiak. Ezeknek másféle jelentőségük van.” (Internet: hakusana „Arvi Järventaus”. Katsottu 19.03.2025.)

Järventauksen pisin yhtäjaksoinen oleskelu Unkarissa ajoittuu vuosille 1937 ja 1938, jolloin kirjailijan matka kesti syksystä seuraavaan kevääseen saakka. Oleskelu tapahtui lääkärin määräyksestä, sillä sydänvaivaisen Järventauksen toivottiin saavan takaisin terveytensä Unkarin Suomea leudommassa ilmallassa. Tämän jakson satoa on Järventauksen viimeinen teos *Itkevien pajujen maa*, sillä – Järventauksen omien sanojen mukaan – ”potilaalle, jolle lääkäri on määrännyt »täydellisen levon«, tulee kaikesta huolimatta aika pitkäksi yhtämittaisessa toimettomuudessa, ja niinpä tämänkin kirjoittaja rupesi varkein merkitsemään muistiin vaikutelmiaan” (ks. s. 7). Tämä Järventauksen tuotannon sulkeva teos on toisaalta suomalaisessa kirjallisuudessa uuden alku: onhan se ensimmäinen Unkaria kuvaava suomalainen matkakirja. Vaikka Järventaus itse selittääkin teoksen syntyä keinona välttää ikävystyminen, on kysymys paljon enemmän, nimittäin kirjailijan tavasta edistää heimotyötä: virittää suomalaisten mielenkiintoa Unkaria kohtaan ja esitellä unkarilaiset myönteisessä valossa. Samaan hengenvetoon on todettava, että Järventaus ei joutunut kuvaamaan Unkaria ilman suomalaisia esikuvia, sillä tämän alan pioneeri kulttuurissamme on Antti Jalava (1846–1907), joka julkaisi useita Unkaria ja unkarilaisuutta kuvaavia opuksia. Lähelle Järventauksen itselleen asettamaa tehtävää tulee muun muassa vuonna 1876 ilmestynyt *Unkarin maa ja kansa* -niminen teos.

Yllättävää kyllä Järventauksen matkakuvauksessa Jalavaa ei edes mainita. Järventauksen Unkari-kuvaus on tyypillisesti kirjailijan laatima matkakertomus. Se ei edes pyri systemaattisuuteen ja runsaan faktuaalisen tiedon antamiseen vaan koostuu ensisijaisesti matkamiehen saamista vaikutelmista. Jo heti matkakuvauksen alkusanoissa Järventaus paljastaa kuvauksensa periaatteen: ”tarkoitukseni ei ole ollut antaa Unkarista täydellistä ja tyhjentävää

kuvaa. Se olisi vaatinut vuosikausien työn. Olen vain merkinnyt sitä, mikä minua on mieskohtaisesti kiinnostanut” (s. 7). Tämän mukaisesti Järventaus luonnehtii esim. kuvaustaan unkarin kielestä näin: ”...tarkoituksemme ei suinkaan ole ruveta pitämään lukijallemme kielitieteellistä luentoa – emmekä siihen kykenisikään. Tarkoituksemme on vain kuvata unkarinkieltä sellaisena, miltä se suomalaisen korvassa kuuluu” (s. 133).

Ja millaiselta unkarin kieli Järventauksen mukaan kuulostaakaan suomalaisen korvissa: ”Kun ensi kerran kuulee unkaria – esim. unkarinkielisen puheen – saa sen vaikutelman, kuin rummut soisivat ja miekat helähtelisivät... aivan kuin suuri sotaleiri yht’äkkiä heräisi... miehet hyppäisivät jalkeille ja tarttuisivat tapparoihinsa. Sellaisen vaikutuksen unkarinkieli teki minuun, kun ...sitä ensi kerran kuulin: mahtavaa, kalskahtelevaa, miehekästä, jäyheää kieltä. Ja sinä päivänä opin sitä rakastamaan” (s. 133).

Se, että *Itkevien pajujen maa* on kirjailijan laatima matkakirja, tulee ennen muuta esille siinä aistivoimaisuudessa, jolla Järventaus kuvaa henkilöitä, miljöitä ja tapahtumia. Esimerkiksi unkarilaista nuorta poikaa Järventaus kuvaa näin: ”Öcsi on kaunis poika, mustatukkainen, mustasilmäinen, ja kasvot ovaalinmuotoiset. Iho on valkoinen, hieno, melkein kuin tytöllä, mutta kaukana on tyttömäisyys Öcsistä. Hän on reipas, terhakka miehen alku. Joku on antanut hänelle Pikku Petöfin nimen, koska hänen ulkomuotonsa muistuttaa tuota kuuluisaa runoilijaa. Mutta – muuten on Öcsi mahdollisimman kaukana runouden ja kirjallisuuden maailmasta. Runojen lukeminen on hänestä suorastaan ikävää. Paljon mielenkiintoisempaa on kissojen jahtaaminen kumipyssyllä tai koppakuoriaisten kerääminen” (s. 170). Ja seuraava sitaatti on katkelma siitä, miten Järventaus kuvaa Dezső Szabóa pitämässä puhetta: ”Puolen tunnin kuluttua nousee kirjailija puhumaan. Se ei ole mikään tavallinen pöytäpuhe, ei – se on tulivuorenpurkaus. Kaikki yhteiskuntaelämän ilmiöt joutuvat siinä ankaran tarkastelun kohteeksi: kirkko, papisto, koulu, kasvatus, hallitus ja sen toimenpiteet. Jokainen saa niin että roikaa. Szabó Dezsőn ääni paisuu mahtavaksi. Vuoroin se on melkein itkuntäysi, ja kuulijoiden veitset ja haarukat pysähtyvät. Ja huulille kohoamaisillaan ollut oluttuoppi pysähtyy puoliväliin ja laskeutuu sitten hiljaa alas. Szabó Dezső koskettelee kaikkein herkimpiä kieliä kuulijainsa sydämissä. Hänen puheensa kohisee profeetallista paatosta, joka yht’äkkiä vaihtuu mitä leppoisisimpaan huumoriin. Kuulijat naurahtavat ja puhkeavat sitten mitä vilkkaimpiin suosionsoituksiin” (s. 157).

Järventauksen miljöön kuvauksesta käyköön esimerkiksi seuraava katkelma luvusta ”Linja-autossa poikki pustan”: ”Kylät olivat loppuneet, ja nyt

alkoi aivan asumaton seutu. Aurinko valoi hohdettaan lumen peittämälle lakeudelle... Kevyt auer leijaili ilmassa antaen maisemalle vielä pehmeämmät piirteet. Tie ujelsi suorana eteenpäin... ja kaukana näköpiirin rajassa tuikki valkoinen piste, jota varjosti pitkien, solakoiden puiden ryhmä: yksinäinen pustan talo ja sen vieressä kasvavat, syypressiä muistuttavat poppelit” (s. 53). Ja esityksen kirjallista kiinnostavuutta on omiaan lisäämään myös Järventauksen taajaan viljelemä itseironia: oman itsen saattaminen koomiseen valaistukseen. Niinpä esimerkiksi Järventaus fantasioi seuraavasti, mitä Hortobágyin csárdan postineiti miettii Suomesta ja millaisena hän näkee talossa asuvan suomalaisen kirjailijan: ”Vähän on postiakin näin talviseen aikaan. Mutta kesällä... lentää kirjekortti melkein joka maailman ääreen – kaukaiseen Suomeenkin. Postineiti on kartasta katsonut, missä se maa on. Ja kaukana se on. Nytkin asuu suomalainen herra yhdessä csárdan huoneessa – omituinen mies, ei puhu paljoa ... kävelee aamuisin pitkin lumista pusta, palaa takaisin ja kirjoittaa. Mitä mahtanee kirjoittaa? Romaania, sanoo herra Németh, joka on maailmoita matkustellut – romaania Lapista. Lapista? Missähän maan kolkassa sekin paikka lieene?” (s. 68).

Epädokumentaarisuuden olennaisena osana Järventaus höystää esitystään jatkuvasti anekdooteilla, millä hän ei tietenkään pyri dokumentaarisuuteen vaan elävöittämään vaikutelmiaan Unkarista. Oman rajoituksensa Järventauksen kuvaukselle Unkarista asettaa toki myös se, että hän oli aloittanut unkarilaisuuteen perehtymisen vasta kypsällä iällä, minkä takia hänen hungarologinen tietämyksensä oli vielä eräiltä osin hyvinkin vaillinainen, mikä näkyy esim. siinä, että Järventaus käsittää termit ”erdélyläinen” ja ”székely” synonyymeiksi (ks. s. 25) ja pistää silmään jo heti teoksen alussa, kun Järventaus kuvaa keskusteluaan Gellért-hotellin tarjoilijan kanssa: ”Hännystakkinen pincér... toi aamukahvini, esiintyen tuolla suurkaupunkien hotellitarjoilijoiden tavanmukaisella pidättyväsyydellä, minkä pitkä ammattitottumus tuo mukanaan. ”Méltóztassék parancsolni” – suvaitkaa olla armollinen ja käskeä. No, minulla ei ollut mitään enempää käskettävää... ja tarjoilija poistui hiljaa kuin henki” (s. 12). Järventaus siteeraa teoksensa mittaan usein unkarilaista voimalausetta ”Az iskoláját neki” ja suomentaa sen yllättävästi näin: ”Se on heidän koulunsa”. – Lisättäköön tähän kuitenkin totuuden nimissä, että *Itkevien pajujen maa* todistaa Järventauksen perehtyneen syvällisesti Unkarin historiaan, mikä tietenkin liittyy siihen, että Unkarin menneisyys on yksi hänen tuotantonsa aihepiirejä.

Järventauksen *Itkevien pajujen maa* jatkaa romantiikassa vahvistunutta subjektiivisten matkakertomuksen perinnettä, jota edustavat esimerkiksi François-René Chateaubriandin matkakuvaukset. Niinpä esimerkiksi teoksessaan,

joka perustuu Chateaubriandin Kreikkaan, Turkkiin, Palestiinaan, Egyptiin, Tunisiaan ja Espanjaan vuosina 1806–1807 suuntautuneeseen matkaan, kirjailija arvioi, että hänen matkakirjansa välittämä historiallinen totuus on vahvasti henkilökohtainen ja ilmoittaa jo ennakolta, että tässä matkakirjassa hän aikoo puhua paljon itsestään, minkä seurauksena teos on pikemminkin kuvaus hänen elämänsä tietyn ajankohdan muistoista kuin varsinainen matkakirja. Chateaubriandin matkakertomus tekee tunnetuksi uudenlaisen kirjoitustyylin, jossa korostuu kokevan minän asema ja jossa tutkaillaan minän suhdetta maailmaan ja käytetään tehokeinoina romaaninomaisuutta sekä anekdotteja (Mikkonen 2019: 94).

Järventauksen teoksen epäsystemaattisuuteen ja subjektiivisuuteen liittyy teoksen hyppelehtivä rakenne. Tätä kuvastaa myös matkakertomuksen alaotsikko: ”Unkaria sieltä ja täältä”. Opukseseen sisältyy muun muassa erilaisten miljöiden kuvauksia, tekijää kiinnostaneiden henkilöiden muotokuvia, eri ihmisryhmien kuvausta, uskonnollisen elämän analysointia, Unkarin kirjallisen elämän esittelyä ja luonnehdintaa sekä selonteko unkarilaisista viineistä ja viininkorjuusta. Teos alkaa ja päättyy Budapestin kuvauksella. Alun Pestin kuvauksen edellä on johdantona ”Rajalla”-niminen luku, ja lopun Budapest-jakson jälkeen on vielä ikään kuin liitteenä ja epilogina ”Unkarilaisia kotejani” -niminen jakso. Rajalla kertoja muistelee aikaisempia käyntejään Unkarissa, etenkin ensimmäistä käyntiään, jolloin hän ”humaltui unkarilaisuudesta”. Hän mainitsee kyseessä olleen kongressimatkan, minkä perustella voimme ajatella, että kyseessä on ollut osallistuminen kesäkuussa vuonna 1928 järjestettyyn kolmanteen suomalais-ugrilaiseen kongressiin. Ja tämä otaksu- ma saa vahvistuksen, kun Järventaus luvussa ”Unkarin kieli” mainitsee kuul- leensa unkarin kieltä ensimmäisen kerran nimenomaan vuonna 1928 (ks. 133). Vuoden 1928 kongressimatkaa voinee pitää Järventauksen heimotyöin- nostuksen lähtökohtana, tai vähintäänkin sen keskeisenä virstanpylväänä.

Tarkasteluun on valikoitunut suomalaisille eksoottisia piirteitä ja toisaalta sellaisia suomalaisille tuttuja aiheita, jotka tarjoavat hyvän lähtökohdan kon- trastiiviselle tarkastelulle. Rajalla olemisen kuvaus on tavanomainen tapa aloittaa matkakirja. Kyseessä on liminaalinen tila, jossa ollaan jättämässä tut- tua ja turvallista ja siirtymässä uuteen, outoon ja pelottavaan. Omintakeisella tavalla Järventauksen teoksessa liminaalinen tila on käänteinen: kokija näet tuntee niin, että hänen viisi aikaisempaa käyntiään Unkarissa ovat jättäneet jäljelle veljesmaahan liittyvän kotoisuuden ja turvallisuuden tunteen. Ja heti Unkarin puolelle saavuttuaan hän vaipuu uneen, vaikka ei ollut pystynyt tätä ennen moneen kuukauteen nukkumaan muuten kuin unilääkkeiden avulla (s. 10–11).

Teoksensa alkusanoissa Järventaus paljastaa käsityksensä Unkarista kaksinaiseksi. Toisaalta hän ei pidä maassa jo useasti vierailtuaan ja pitkän aikaa viivytyään Unkaria enää ”minään taivaanvaltakuntana”. Mutta kuitenkin hänen kokonaisnäkemystään Unkarista hallitsevat myönteiset seikat: ”... sillä on myös paljon hyviä puolia, joiden vuoksi sitä on pakko rakastaa. Meille pohjoismaalaisille se on jo eräällä tavalla eksoottinen maa, jossa henkemme tapaa sellaista, mitä ei Pohjolasta löydä: välitöntä elämän iloa ja hetken viatonta riemua, jotka kutoutuvat jokapäiväisen elämän hyörinään yhtä luonnollisesti ja sopusointuisesti kuin kirkkaat, loistavanväriset kuviot unkarilaisten kansallispukujen pohjaväreihin.” Alkusanojen luonnehdinta unkarilaisista päättyy dityrambinomaiseen huudahdukseen: ”He ovat Jumalan suuria, iloisia lapsia, joilla on hyvä käsitys itsestään – monesti täydellä syyllä” (s. 7–8).

Niin kuin edellä lainatusta katkelmasta ilmenee, Järventaus ei koe itseään Unkarissa ainoastaan Suomen vaan kaikkien Pohjoismaiden edustajaksi. Naapurimaiden välinen jännite ei ole Unkarissa enää läsnä, vaan hänestä tuntuu kodikkaalta, kun skånelainen tilapäistuttavuus ”sorahuttelee ruotsiaan hyvin herttaisesti” (ks. s. 11). Kertojan pohjoismaalaisuuden korostaminen toistuu matkakirjassa alinomaa, ja siinä saa kokonaisen luvun verran tilaa pyrkimys ottaa selvää siitä, millaista reittiä myöten Kaarle XII kulki Unkarissa palatessaan takaisin Ruotsiin viisi vuotta kestäneen Turkissa oleskelun jälkeen, minkä ohella Järventaus ottaa Kaarle XII:n puheeksi useaan otteeseen myös muiden lukujen yhteydessä.

Järventauksen teoksessa Suomi ja Unkari käsitetään hyvinkin erilaisiksi maiksi, mutta ei niin, että toinen olisi parempi kuin toinen. Tässä mielessä *Itkevien pajujen maa* on kokonaan toisenlainen kuin Järventauksen ystävän János Kodolányin samoihin aikoihin valmistunut matkakirja *Suomi, a csend országá*, jossa alusta loppuun ylistetään Suomea ja mollataan Unkaria, mitä selittää osaltaan se, että Kodolányi kuului ns. Népi írók-nimiseen kirjalliseen ryhmittymään, jonka keskeisiä tunnuksia on Pohjoismaiden ihailu. Sitä vastoin Järventaus kirjoittaa sekä suomalaisena nationalistina että Suomen ja Unkarin välisen heimotyön edistäjänä.

Itkevien pajujen maassa osoitetaan erityistä huomiota kahdelle kansanryhmälle, nimittäin mustalaisille ja juutalaisille. Mustalaiset tulevat Järventauksen teoksessa puheeksi useaan otteeseen. Heidät käsitetään osaksi Suomen oloihin vastakohtaistuvaa Unkarin eksotiikkaa: ”Hyvin monella suomalaiselle on se käsitys, että Unkari on mustalaisten maa. Se on tietysti aivan nurinkurinen käsitys. Mutta siinä suhteessa se pitää paikkansa, että tässä maassa todellakin asuu harvinaisen paljon mustalaisia” (s. 85). Järventaus katsoo

Unkarin mustalaisten jakaantuvan jyrkästi kahteen eri luokkaan: soittaja-mustalaisiin ja tavallisiin kuljeskeleviin ”kattilanpaikkaajiin ja hevostohtoreihin”. Soittajamustalaiset nauttivat kertojan arvostusta, ja innostuneena hän kuvailee heidän musisointiaan: hänen mukaansa mustalaisen viulu ”tulkitsee kaikkia sielun tunnelmia ja ailahteluja” (s. 87). Mutta myös ”mustalaisproletariaattia” kuvataan myötätuntoisesti. Järventaus kuvaa huvittuneen oloisena tapaamisiaan köyhien mustalaisten kanssa ja kiinnittää erityistä huomiota heidän asujensa repaleisuuteen, joka Järventauksen mukaan ansaitsee suorastaan mainesanan ”ihana” (ks. s. 19). Kaiken kaikkiaan Järventaus laskee mustalaiset kiinteäksi ja arvokkaaksi osaksi Unkaria: ”Unkarilaista miljöötä olisi vaikea kuvitella ilman heitä. Niin he ovat kasvaneet ja juurtuneet siihen. Ja voitaneen hyvällä syyllä sanoa, että hekin rakastavat tätä laulun ja tulisen lemmen maata yhtä palavasti kuin konsanaan magyarit, maan varsinaiset asukkaat. Sillä ovathan he parhaimmassa tapauksessa sen parhaita tulkitsijoita – viulullaan” (s. 89).

Kertojan käsitys juutalaisista vastakohtaistuu hänen käsitykseensä mustalaisista. Siinä, kun mustalaiset ovat kertojalle virkistävä väriläiskä, hän näkee juutalaiset kielteisesti: unkarilaisuutta jäytäväksi kansanosaksi. Jo heti teoksen ensimmäisillä sivuilla saa sijaa Järventauksen negatiivinen käsitys: ”matkallani tässä maassa olen pakostakin joutunut kiinnittämään huomiota juutalaisuuteen, joka meihin, pohjoismaalaisiin, vaikuttaa vastenmieliseltä ja luotansa työntävältä sekä sekoittaa Unkarissa oleskelevan suomalaisen maljaan aina jonkin verran katkeruutta. Siitä ei pääse mihinkään: maa on juutalaisten käsissä, ja viidenkymmenen vuoden kuluttua ei unkarilaisilla ole varmaankaan paljon sanottavaa, jos tätä menoa jatkuu” (s. 13).

Juutalaisetkin Järventaus jakaa eri ryhmiin: tässä tapauksessa kolmeen eri tyyppiin. Ensinnäkin ovat ”unkarilaisuuden vaippaan verhoutuivat juutalaiset”, jotka Järventauksen mukaan esiintyvät mielellään unkarilaisina mutta jotka pohjimmiltaan yleensä ajavat oman kansallisuutensa etuja ja päämääriä. Toiseksi ryhmäksi Järventaus erottaa ”afäärijuutalaiset”, jotka eivät salaa kansallisuuttaan vaan päinvastoin ylpeilevät sillä. Heidän käsissään ovat liike-elämän langat, ja he halveksivat unkarilaisia, joita pitävät ainoastaan kyvyttöminä kadehtijoina. Kolmanneksi, vähälukuisimmaksi ryhmäksi kirjailija löytää sellaiset juutalaiset, joille aine ei enää merkitse mitään vaan joille henkinen elämä on tullut pääasiaksi. Jatkossa Järventaus esittelee juutalaisia, joita hän on tullut tuntemaan. Näiden esittelyjen myötä hänen käsityksensä juutalaisista osoittautuu moniarvoiseksi, sillä Järventauksen piirtämät henkilökuvat koskevat ensisijaisesti kiinnostavia, häntä syvästi koskettaneita ihmisiä, joiden seura on virkistänyt ja avartanut häntä. Ja kertoopa Järventaus

myös juutalaisesta lääkäristä, jonka yksityispotilaana hän oli ollut sairaalassa kahteen otteeseen ja joka ei ollut suostunut ottamaan häneltä mitään lääkärinpalkkiota. Mutta juutalaisia käsittelevän luvun lopuksi Järventaus kuitenkin vetäytyy takaisin juutalaisia koskevaan antipatiaansa ja tähdentää juutalaisuuden kielteisiä, Unkaria vaarantavia piirteitä. ”Uskon Unkarin selviytyvän kaikista muista kysymyksistään, mutta juutalaiskysymykseensä se tulee aina kompastumaan. Siksi suuri vaikutusvalta on juutalaisilla maassa, ja siksi syvälle on juutalaisystävällinen mieliala tunkeutunut muutamiin yhteiskuntaluokkiin... sitä voinee tuskin kukaan kieltää, etteikö juutalaisten keskuudessa olisi vuosisatojen aikana järjestelmällisesti pyritty rikkauteen ja vaikutusvaltaan toisten kansojen kustannuksella” (s. 187–196).

On sinällään yllättävää, että myötämielisesti ja lempeästi ympäristöönsä tarkasteleva Järventaus esittää kovasanaista kritiikkiä juutalaisia kohtaan. Asia muuttuu kuitenkin ymmärrettävämmäksi, kun muistetaan, että Arvi Järventaus oli paitsi kirjailija myös pappi. 1900-luvun alkupuolen Suomen luterilainen kirkko näet oli kauttaaltaan lievän antisemitismin läpäisemä. Antisemitismiä esiintyi Suomen evankelisen kirkon kaikissa viiteryhmissä. Se oli taustaltaan uskonnollista, ja sitä perusteltiin osana kristillistä historianäkökulmaa, jossa juutalaiset käsitettiin kirouksen alaiseksi kansaksi. Kansainvälisestä käytännöstä poiketen suomalainen papisto ei pitänyt juutalaisia alempana rotuna eikä yllyttänyt juutalaisvastaisiin toimiin tai pitänyt tarpeellisena juutalaisten oikeuksien rajoittamista. Yksikään Suomen luterilaisen kirkon keskeinen toimija ei pitänyt itseään antisemitistinä – eikä siihen ollut aihetakaan, koska tuolloin antisemitismi käsitettiin juutalaisvihaksi ja juutalaisten oikeuksien rajaamiseen tähtääväksi poliittiseksi liikkeeksi. Toisaalta kukaan kirkon keskeisistä vaikuttajista ei kyseenalaistanut vallitsevaa kielteistä käsitystä juutalaisten piirteistä ja toimintatavoista (Ahonen 2017).

Suomen evankelisen kirkon piirissä oli ainoastaan muutamia, harvoja tapauksia, joissa antisemiittisyys perustui kansalliseen tai poliittiseen ajatteluun (Ahonen 2017). Edellä esitettyjen seikkojen perusteella voi todeta, että Arvi Järventauksen *Itkevien pajujen maassa* esittämät näkemykset juutalaisista eivät edusta 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten valtavirtaa luterilaisessa kirkossamme, koska ne perustuvat nimenomaan kansalliseen ja poliittiseen ajatteluun – ja vieläpä monimutkaisella tavalla. Järventaus ei näet esitä juutalaisiin kohdistuvaa kritiikkiä suomalaisena nationalistina vaan ennen muuta unkarilaisten kannalta, seurauksena eläytymisestä veljeskansan tilanteeseen.

Luterilaiseksi papiksi Arvi Järventaus osoittautuu myös siltä kannalta, että matkakirjassaan hän etsii ennen muuta protestanttista Unkaria. Tähän liittyy

muun muassa se, että Unkarin protestanttisuuden keskus, Debrecen, on erityisen lähellä hänen sydäntään: ”Minun on Debrecenissä aina ollut hyvä olla: olen asunut hyvin, syönyt hyvin, nukkunut hyvin. Siellä olen tuntenut olevani kuin Unkarin sydämessä, missä vilpitön sukulaisrakkaus, aitousunkarilainen väärentämätön henki ja täydellinen ymmärtämys on minua ympäröinyt” (s. 58). Järventaus ylistää Debrecenin kaupungin menestystä ja katsoo sen perustuvan kalvinistisen kristillisyyden omaksumiseen: ”...huomattavien taloudellisten ja kaupallisten saavutusten ohella Debrecen on samalla ollut kansallisen kulttuurin tyysija Tiszántúlissa – Tisza-joen itäpuolella. Tämän johtavan asemansa se ansaitsi omaksumalla uskonpuhdistuksen kalvinistisessa muodossa. Siinä on ollut sen henkisen voiman ja sitkeyden lähde” (s. 60–61). – Järventaus jättää matkakertomuksessaan Budapestin suhteellisesti varsin vähälle huomiolle verrattuna Debrecenin saamaan huomioon, mikä myös on yhteydessä hänen näkemykseensä protestanttisen kulttuurin ensisijaisuudesta: ”...on syvennytty Debreceniin, koska siellä tämän kirjoittajan mielestä uskonpuhdistuksen elähdyttämä ja läpitunkema kaupunkilaiskulttuuri tulee kaikkein parhaiten näkyviin. Budapest ei silloin kelpaa, sillä se on liian kansainvälinen, liian vähän unkarilainen, liian kirjava, ja ennen kaikkea sen vuoksi, että se – on ylivoittoisesti katolinen” (s. 208). Omalla tavallaan kertoo protestanttisuuden ensisijaisuudesta Järventaukselle myös teokseen sisältyvä tiedonkeruu András Jelkystä: tekijä toivoo hartaasti, että Jelky osoittautuisi protestantiksi (ks. s. 106). ”Eri kirkkokuntia” -luvussa Järventaus esittelee tilastoja, jotka osoittavat luterilaiset kansalaiskunnoltaan valiounkarilaisiksi. Tämän jakson päätteeksi rehellisyyteen pyrkivä Järventaus toki lievästi kyseenalaistaa tilastojen antaman kuvan: ”Tämä on evankelisten laatima tilasto, ja voi olla, että katolilaisten laatimana numerot jonkin verran muuttuisivat. Mutta missään tapauksessa ne eivät voisi muuttua niin suuresti, että luterilaiset menettäisivät kunniapaikkansa” (s. 182).

On mitä luonnollisinta, että Arvi Järventaus kirjailijana pyrkii esittämään matkakirjansa puitteissa katsauksen Unkarin kirjalliseen elämään. Kertoja ihmettelee Unkarin kirjallisen elämän volyymia, kun ”kirjailijoita tapaa miltei joka askeleella”. Katsauksessaan hän pyrkii keskittymään niihin kirjailijoihin, ”jotka ovat luoneet jotain pysyväistä” ja joita myös ”on paljon” (s. 154). Seikkaperäisen esittelyn saavat osakseen Géza Gárdonyi – jota Järventaus kunnioittaa *Egri csillagok* (ilmestynyt suomeksi 1926–1927 Yrjö Liipolan kääntämänä nimellä *Egerin tähdet*) -romaanin tekijänä sekä Dezső Szabó, Zsigmond Móricz, József Erdélyi ja János Kodolányi. Järventauksen perspektiivistä Szabó, Móricz, Erdélyi ja Kodolányi ovat ajankohdan johtavia

kirjailijoita, mikä varmaan on lähellä hänen ystävänsä ja oppaansa Kodolá-nyin perspektiiviä ja seuraillee pitkälti Unkarin ”kansankirjailijoiden” (népi írók) arvostuksia. Gárdonyin saama ihaileva huomio lähtee kuitenkin eri pohjalta, sillä se näyttää kumpuavan siitä suuresta elämyksestä, jonka *Egri csillagok* -romaanin suomenkieliseen käännökseen tutustuminen on hänelle tuottanut. Ei siis ihme, että teoksen Egerin kaupunkia esittelevä luku keskittyy suurelta osin Gárdonyin henkilöön. Näkökulman kapeudesta tai pikemminkin Järventauksen kyvyttömyydestä perehtyä itsenäisesti ajankohdan unkarilaiseen kirjallisuuteen kertoo se, että teoksessa ei edes mainita sellaisia kirjailijoita kuin Endre Ady, Mihály Babits, Dezső Kosztolányi tai Attila József. Ja myös keskeisten aikalaikirjailijoiden valinta on yhteydessä Järventauksen protestanttisuuteen, sillä esimerkkeinä merkittävistä reformoituista kirjailijoista Järventaus esittelee täsmälleen samat kirjailijat, jotka hän aiemmin on nimennyt koko unkarilaisen aikalaikirjallisuuden johtohahmoiksi.

Arvi Järventauksen matkakertomuksen päällimmäiseksi vaikutelmaksi jää vahva empatia Unkaria ja unkarilaisia kohtaan. Kertojaa on koskettanut syvästi Unkarin kohtalo ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä rauhanteossa. Järventaus kokee ilmapiirin Unkarissa melankoliseksi ja traumatisoituneeksi, minkä hän liittää nimenomaan Unkarin pilkkomiseen Trianonin rauhansopimuksessa. Suomalaisen runouden ikiaikaisen erityispiirteen mukaisesti *Itkevien pajujen maa* -teoksessakin katsotaan ihmisen ja luonnon elävän symbioottisessa suhteessa toisiinsa niin, että luonto tulee osalle ihmisten tunteista ja auttaa ihmisiä henkisten taakkojen kantamisessa. Kun otamme tämän seikan huomioon, käy ymmärrettäväksi itkupajujen asettuminen teoksen keskeiseksi, otsikkoon saakka yltäväksi elementiksi. ”Unkarin kevät” -luvun lopussa Järventaus kirjoittaa itkupajuista näin: ”Pysähdyn hetkiseksi Hejőpuron partaalle ja katselen tuttuja itkupajuja. Ne viheriövät heikosti, niissä on lehden alkua. Parin viikon kuluttua ne ovat täydessä lehdessä, ja niiden pitkät alaspäin riippuvat oksat heiluvat hiljaa tuulella... Katselen itkupajuja, ja mieleni valtaa alakuloisuus. Itkevä paju – *szomorú fűzfa*! Se symbolisoi niin hyvin tätä Unkaria, tätä rikkirevittyä, raastettua maata, missä itku on aivan kuin pinnan alla... kaikesta seuraelämässä ilmenevästä huvitteluhalusta huolimatta. Alakuloisena nousen tuttua mäkeä ylös. Kevät ja pääsiäinen tuntuvat ironialta täällä – syvältä, viiltävältä ironialta” (s. 114).

Kirjallisuus**Tutkimuskohde:**

JÄRVENTAUS, ARVI: Itkevien pajujen maa. Unkaria sieltä ja täältä. Runsaasti kuvitettu. Werner Söderström Osakeyhtiö. 1939.

Lähteet:

AHONEN, PAAVO JOHANNES 2017: Antisemitismi Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1917–1933. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.

Internet-lähde: hakusana Arvi Järventaus. Katsottu 19.3.2025.

KIHO, JUKKA 2008: Sukulaissuhteiden lujittamista ja kulttuuriin puettua politiikkaa. Suomen vuonna 1937 Viron ja Unkarin kanssa solmimien kulttuurisopimusten synty ja toteutus. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

MIKKONEN, KAI 2019: Kysymyksiä fiktion ja tosiperäisen matkakertomuksen suhteesta ranskalaisessa 1800-luvun matkakirjallisuudessa. *Avain* 16/4: 90–107.

*

Arvi Järventaus and the Hungarian “weeping willows”

The article describes the first Finnish-language travelogue about Hungary: Arvi Järventaus’s “Itkevien pajujen maa” (The Land of the Weeping Willows), published in 1939. This work is organically connected to Järventaus’s earlier work, which includes fictional descriptions of Hungarian history. Järventaus’s description represents the literary genre of subjective travelogue (as established in the Romantic period), and its merit is not so much its abundant and precise factuality but its lively and empathetic description. Järventaus was not only a writer but also an evangelical priest, and accordingly his work contains features of the anti-Semitism, prevalent among the Finnish clergy in the 1930s. The central image of the work turns out to be the weeping willow, which Järventaus sees as a listener and comforter for the Hungarian people suffering from the trauma caused by the Trianon Peace Treaty, in accordance with the tradition of Finnish nature descriptions. Within the context of Finnish culture at the time, Järventaus’s travelogue can be understood as part of the so-called ‘tribal work,’ which aimed to shape the attitudes of Finns and to bring the nation closer to their related peoples.

Keywords: *Finnish author Järventaus, travelogue, protestantism, anti-Semitism, trauma, tribal work*

TUOMO LAHDELMA

